

Motion till riksdagen 2020/21:90

av **Linda Westerlund Snecker m.fl. (V)**

Strategi för kriminalvården

1 Innehållsförteckning

1 Innehållsförteckning	1
2 Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3 Inledning.....	3
3.1 En frivårdsreform.....	4
3.2 Fler alternativa straff för vuxna lagöverträdare	6
3.3 En strategi för en kriminalvård i kris	7
3.3.1 Överbeläggning och föråldrade fastigheter	7
3.3.2 Bristande inslussning	8
4 Vänsterpartiets förslag på åtgärder	9
4.1 Inventering och eventuell renovering av befintliga fastigheter	9
4.2 Anpassa avdelningarna efter klienterna.....	9
4.3 Inslussning	10
5 Inga barn i häkten eller arrester	11
5.1 Tidsgränser för häktning av barn	12
5.2 Särskilda ungdomshem i stället för häkte	12
5.3 Placering av barn i polisarrest.....	13
6 Nationellt avhoppprogram.....	13
6.1 Behandlingsprogram.....	14
6.1.1 Behandlingsprogram med fokus på hedersrelaterad brottslighet.....	15
6.1.2 Behandlingsprogram på olika språk.....	15
6.2 Förbättra möjligheterna till utbildning.....	16

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med ett förslag som innebär att intensivövervakning med elektronisk kontroll byggs ut för gruppen nyintagna med en strafftid på mellan sex månader och ett år och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till att utreda fler alternativa straff utanför anstalt för vuxna lagöverträdare och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen omgående bör ta initiativ till att ta fram en strategi för Kriminalvården som hanterar bl.a. överbeläggningen, det slitna fastighetsbeståndet, avdelningarnas antal intagna och den bristande inslussningen och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till lagstiftning som innebär att den längsta sammanhängande tiden för häktning av barn under 18 år ska vara 30 dagar och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag som innebär att barn under 18 år ska placeras på särskilda ungdomshem i stället för i häkten och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till lagändring som innebär att barn under 18 år aldrig får placeras i polisarrest och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Kriminalvården i uppdrag att ta fram ett behandlingsprogram för personer som begått hedersrelaterade brott och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör vidta åtgärder för att Kriminalvården ska få ökade förutsättningar att genomföra behandlingsprogram på andra språk än svenska och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att alla intagna på anstalt ges rätt att fullgöra grundskole- och gymnasieutbildning och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till en översyn av vilka utbildningar som erbjuds på vilka anstalter i syfte dels att tillse att grund- och gymnasieutbildning erbjuds vid samtliga anstalter, dels att öka möjligheterna för de intagna att delta i utbildningar på distans, t.ex. folkhögskoleutbildningar eller utbildningar på högskolenivå, och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till åtgärder i syfte att förstärka Kriminalvårdens studie- och yrkesvägledning och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till att utveckla teknikstödet såväl för undervisningen som för administrationen av Kriminalvårdens utbildningar och tillkännager detta för regeringen.

3 Inledning

För Vänsterpartiet är det grundläggande att vi har en god och välfungerande kriminalvård som inte handlar om ren inlåsning av människor. Den moderna kriminalvården bygger på den s.k. normaliseringsprincipen. Kriminalvårdens vision ”Bättre ut” bygger på en värdegrund som Kriminalvårdens anställda har arbetat fram. Klienterna ska ha en bättre chans till ett lagligt liv efter att de har avtjänat sitt straff. Deras tid i kriminalvården ska innebära en positiv skillnad. För att utföra uppdraget på ett bra sätt behöver arbetet vara klientnära, professionellt, rättssäkert och pålitligt. På så sätt ökar Kriminalvården förtroendet hos klienter och allmänhet. Kriminalvårdens arbete ska vara brottsförebyggande, öka människors trygghet och bidra till ett tryggare samhälle. Det innebär att verkställigheten i både teori och praktik ska organiseras så att en anpassning till livet utanför anstalten blir så enkel som möjligt. För att detta ska fungera krävs det bl.a. att Kriminalvården och övriga relevanta instanser i samhället utanför samverkar.

Ett påföljdssystem ska fylla flera funktioner. Det ska bestraffa dem som begår brott, hjälpa dömda tillbaka in i samhället, fungera preventivt genom att avhålla människor från att begå brott samt genom väl avvägda straffsatser och påföljdsval upprätthålla förtroendet för rättssystemet. Straffet ska också verkställas på ett sätt som minskar risken för ny kriminalitet. Eftersom en liten andel av befolkningen står för en majoritet av brottsligheten är det återfallsförebyggande arbetet av stor betydelse för tryggheten i samhället.

Det är en förhållandevis liten grupp unga män som begår den största delen av de grövsta brotten.¹ Det är inte särskilt sannolikt att ”hårdare tag” med längre straff kommer att avhålla denna grupp män och andra unga män som befinner sig i riskzonen för liknande kriminalitet från att begå brott. Vårt resonemang bekräftas och styrks av forskning som visar att längre straff inte är effektiva i den meningen att de får människor att begå färre brott. En person som sitter i fängelse är visserligen delvis förhindrad från att begå nya brott. Men för att få effekt på brottsnivån i samhället krävs att människor sitter inspärrade under väldigt långa perioder.² Detta är en helt annan inställning till brottsprevention och straff än den som i dag finns i de nordiska länderna. Vi vänder oss bestämt emot en utveckling där människor sitter inlåsta på lång obestämd tid utan möjlighet till rehabilitering och återanpassning till samhället.

Dagens kriminalpolitiska debatt och politiska beslut och ställningstaganden förespråkar dessvärre längre och hårdare straff, samtidigt som forskningsresultat både i Sverige och i utlandet visar att frihetsberövande påföljder är ineffektiva. Inte heller Kriminalvården efterfrågar längre straff, utan menar att myndigheten kan göra mer och bättre arbete inom frivårdens ramar med behandlingsprogram och kontroll i frihet. Med långa straff som leder till en ökad anstaltsanpassning är det också viktigt att åtgärderna för att slussas in i samhället och till ett liv i frihet är välorganiserade, effektiva och transparenta samt att det finns en bra kommunikation och samverkan mellan myndigheter och kommuner. När inslussningen inte fungerar drabbar det både samhället och individen hårt. Återfall i brott leder till mänskligt lidande men också till stora kostnader för samhället. Självmondsstatistiken för nyligen frigivna är ovanligt hög och allra högst är självmondsrisken de första månaderna efter frigivningen.

¹ Institutet för framtidsstudier, Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige, Forskningsrapport 2018:4.

² Se t.ex. Felipe Estrada, professor i kriminologi, Stockholms universitet m.fl.

Socialt utanförskap med bristande möjligheter att skaffa sig inkomster på legal väg i kombination med ett pågående missbruk är, enligt Brottsförebyggande rådet (Brå)³, de vanligaste orsakerna till återfall i brott. Brå har identifierat följande tre aspekter som centrala för att nå framgång i det återfallsförebyggande arbetet: Insatserna ska riktas mot orsaker som bidrar till kriminaliteten, de behöver anpassas så att personer med hög risk för återfall får mer intensiva insatser än de med låg risk och de behöver vara anpassade till mottagarens förmåga att ta till sig dem. För att kunna ta sig ur en kriminell livsstil är det bl.a. nödvändigt att få stöd för att ändra inställning till den egna kriminella identiteten och förändra värderingar angående brott, ta sig ur ett pågående missbruk, ha någonstans att bo och få anknytning till arbetslivet efter institutionstiden. En viktig förutsättning för att lyckas med det återfallsförebyggande arbetet är att samhällets olika aktörer samverkar för att erbjuda ett effektivt återfallsförebyggande stöd med individanpassade åtgärder i rätt tid. Tyvärr fungerar inslussningen i samhället inte alltid så bra. Samverkan mellan den statliga nivån och den regionala och kommunala varierar beroende på region och kommun.

Allt färre av de klienter som lämnar kriminalvården återfaller dock i brott som ger fängelse eller frivård. Under 1990-talet återföll ungefär 40 procent av Kriminalvårdens klienter i brott. Andelen återfall har därefter minskat under 2000-talet och legat på runt 30 procent sedan 2011 (Kriminalvårdens statistik, KOS 2019). Sedan en tid tillbaka är dock läget för kriminalvården mycket ansträngt med överbelagda anstalter och häkten. Detta får bl.a. till följd att miljön för de intagna blir stökigare med större risk för konflikter och våld. Detta drabbar även personalen, som får en försämrad arbetsmiljö. Vad överbeläggningen får för effekter på återfallsstatistiken är fortfarande för tidigt att säga men risken är att den positiva trenden bryts om inte problemet med överbelagda anstalter och häkten löses.

3.1 En frivårdsreform

Nära 70 procent av alla fängelsestraff som utdöms är kortare än sex månader. Tre fjärdedelar av de nyintagna klienterna på anstalt under 2011–2019 hade en strafftid upp t.o.m. ett år. Korta strafftider, på upp till två månader, var vanligast inom samtliga åldersgrupper av de nyintagna på anstalt 2019 (Kriminalvårdens statistik, KOS 2019). För att Kriminalvården ska kunna fylla straffverkställigheten med konstruktiva insatser som behandling, stöd, påverkan och kontroll krävs inte bara resurser och kompetens utan även tid. Några veckors inlåsning gör varken från eller till för en persons vilja och förmåga att lämna ett kriminellt liv och ger små incitament för den dömde att aktivt ta ansvar för sin kriminalitet och genomföra den verkställighetsplan som Kriminalvården upprättar. Fängelsestraff på högst sex månader kan redan i dag, om den dömde vill och det bedöms lämpligt, avtjänas i hemmet med intensivövervakning med elektronisk kontroll, s.k. fotboja.

Det finns mycket goda vetenskapliga belägg för att insatser i frihet gör större skillnad, och svenskt frivårdssystem räknas till ett av världens mest utvecklade. Straff som verkställs i frivård kan göras längre, vara mer ingripande och utformas mer innehållsrikt och individanpassat. I en anstalt begränsas möjligheterna till eget ansvar; ute i samhället måste klienten själv klara av sin tillvaro och hantera de risksituationer som tidigare har

³ Brottsförebyggande rådet, Återfall i brott. Mönster i risken för återfall bland lagförda personer (Rapport 2012:15).

lett till kriminalitet. Den dömda får genom verkställighet inom frivården ta ett större ansvar för att följa de regler som följer av påföljden, som bl.a. innebär att det krävs av den dömda att hen ska vara drogfri i den miljö som hen sedan också ska leva i. I många fall innebär detta att drogfriheten håller i sig även sedan intensivövervakningen har upphört. Även de skadliga effekter som ett fängelsestraff ofta kan innebära för den enskilde undviks därmed.

Det finns även goda argument för att bygga ut frivården för att hålla kostnaderna för kriminalvården nere på sikt. Sedan en tid tillbaka är såväl landets anstalter som häkten överbelagda. Vidare finns redan i dag stora renoveringsbehov. En klient som avtjänar sitt straff i anstalt kostar cirka 1 miljon kronor per år. En klient som i stället avtjänar sitt straff inom frivården kostar i dag som jämförelse cirka 100 000 kronor per år. Även om klienterna med vårt förslag sannolikt behöver mer och dyrare behandlings- och övervakningsinsatser än den grupp som är aktuell för intensivövervakning med elektronisk kontroll (IÖV) i dag, så kommer verkställda straff inom frivården att vara väsentligt billigare än på anstalt.⁴

Påföljdsutredningen hade bl.a. till uppgift att minska antalet korta fängelsestraff och ersätta dem med andra trovärdiga påföljder. Utredningen (SOU 2012:34) innehåller förslag som om de genomförs kommer att minska användningen av korta fängelsestraff och öka frivårdens ansvar. Påföljdsutredningen gör bedömningen att antalet intagna i anstalt förväntas minska om deras förslag genomförs.

Den repressiva politiska trenden med förslag på skärpta straff t.ex. genom slopad straffrabatt för unga och livstid som normalstraff för mord visar inga tecken på att avta. Överbeläggningen på anstalter och häkten kommer därför sannolikt att fortsätta så länge någon ändring inte görs för att ändra lagstiftningen. Vänsterpartiet anser att antalet korta straff som verkställs i fängelse bör minska och att användningen av intensivövervakning med elektronisk kontroll (IÖV) bör byggas ut. Fängelsestraff på upp till ett år bör som huvudregel verkställas genom IÖV.

För att verkställighet med IÖV ska vara ett alternativ måste vissa grundläggande förutsättningar vara uppfyllda, som att klienten har en fast bostad och ett ordnat liv med sysselsättning, försörjning och i den mån det behövs behandling för eventuellt missbruk och annan personlig problematik. Därför är det av yttersta vikt att arbetet med att utveckla ett fungerande inslussningsprogram bedrivs parallellt med denna frivårdsreform.

Enligt ett underlag från riksdagens utredningstjänst⁵ verkställde 26 procent med IÖV av dem som dömdes till fängelse i upp till sex månader under 2017. Vår ambition är att till en början bygga ut IÖV för gruppen nyintagna med en strafftid på mellan 6 månader och 1 år som i dag inte har tillgång till verkställighet med IÖV. På sikt är vår ambition att fler klienter än i dag ska verkställa sin strafftid med IÖV. Men då måste förutsättningarna för det finnas. Bland annat behöver frivårdens insatser för klientgruppen stärkas med hänvisning till att en större andel av dem har en komplex levnadssituation och större behov av sociala insatser än de som verkställer med IÖV i dag.

Av Kriminalvårdens årsredovisning framgår att ansökningstiden för IÖV förlängdes 2019 för att få fler klienter att söka, detta som ett led i att minska platsbristen på anstalterna. Kriminalvårdens egen statistik (KOS 2019) visar att allt färre fängelsedömda verkställde sitt straff genom IÖV under perioden 2011–2018 och antalet klienter halverades

⁴ Kostnad IÖV: 281*365 = 102 565 kr, kostnad anstalt klass 3: 2 406*365 = 878 190 kr, kostnad snitt samtliga säkerhetsklasser: 3 500*365 = 1 277 500 kr, se RUT underlag Kostnad för utökad frivård (dnr 2019:241).

⁵ RUT underlag Kostnad för utökad frivård (dnr 2019:241).

nästan under samma tid. Under 2019 bröts dock den nedåtgående trenden och antalet fängelsedömda klienter som påbörjat IÖV ökade för första gången sedan 2009. Antalet klienter som påbörjade IÖV uppgick till 1 609 under 2019. Andelen fängelsedömda som påbörjar en verkställighet genom IÖV är dock fortfarande förhållandevis låg. En analys av IÖV-processen genomfördes av Kriminalvården under 2019 i syfte att hitta åtgärder för att öka antalet fängelsedömda som verkställer med IÖV. Analysen visade att klienter som fått avslag på sin ansökan om IÖV hade en mer komplex livssituation än de som fått sin ansökan beviljad. Det styrks av att de klienter som verkställer en fängelsestraff på upp till sex månader i anstalt har fler identifierade behovsområden än de som verkställer med IÖV, när det gäller prokriminella attityder och värderingar, antisocialt personlighetsmönster, prokriminellt umgänge, narkotikamissbruk samt sysselsättning och boende.

Enligt Kriminalvården kan ett ökat antal som verkställer med IÖV motverka frihetsberövandets negativa effekter och därmed ge bättre förutsättningar för ett framgångsrikt återfallsförebyggande arbete. Ett ökat antal klienter som verkställer med IÖV skulle även underlätta den ansträngda beläggningssituationen på anstalt. Kriminalvården lämnade därför under 2019 en framställan till regeringen om att utöka målgruppen för IÖV till att omfatta fängelsestraff på upp till ett år. Kriminalvården föreslog även att ansökningskravet tas bort och att gps-övervakning ska kunna användas även i samband med IÖV.

Regeringen bör återkomma till riksdagen med ett förslag som innebär att intensivövervakning med elektronisk kontroll byggs ut för gruppen nyintagna med en strafftid på mellan 6 månader och 1 år. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.2 Fler alternativa straff för vuxna lagöverträdare

Riksdagen har under våren 2020 beslutat att säga ja till regeringens förslag (prop. 2019/20:118) om att införa en ny påföljd för unga lagöverträdare, ungdomsövervakning. Påföljden ska tillämpas i fall där varken ungdomsvård eller ungdomstjänst utgör en tillräckligt ingripande straffrättslig reaktion med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. Rätten ska få bestämma tiden för ungdomsövervakning till längst sex månader och högst ett år.

Den som döms till ungdomsövervakning ska medverka i en verkställighetsplanering som ska mynna ut i en individuellt utformad verkställighetsplan. Verkställighetsplanen ska alltid innehålla föreskrifter om möten med en koordinator och om inskränkningar i den dömdes rörelsefrihet samt en föreskrift om förbud mot bruk av narkotika och alkohol samt vissa andra medel och hälsofarliga varor. Inskränkningarna i rörelsefriheten ska bestå i antingen ett förbud mot att lämna bostaden under helgkvällar och helgnätter eller andra rörelseinskränkningar, t.ex. ett förbud mot att vistas på en viss plats eller inom ett visst område. Rörelseinskränkningarna ska kontrolleras med hjälp av elektroniska hjälpmedel. Om den dömda följer verkställighetsplanen på ett godtagbart sätt, ska de rörelseinskränkande inslagen kunna trappas ned. Verkställighetsplanen ska även få reglera frågor om bl.a. den dömdes boende, skolgång eller annan sysselsättning, missbruksbehandling och andra åtgärder som syftar till att förebygga att den dömda återfaller i brott eller på annat sätt utvecklas ogynnsamt. Kriminalvården ska ansvara för verkställigheten av ungdomsövervakning.

Vänsterpartiet är i huvudsak positivt till regeringens förslag (mot. 2019/20:3516). I samband med beslutet föreslog justitieutskottets majoritet att riksdagen skulle göra två

tillkännagivanden till regeringen om möjligheter att öka omfattningen av en helghemarrest och om att misskötsamhet i högre grad bör leda till att en ungdomsövervakning undanröjs. Vänsterpartiet reserverade sig mot dessa tillkännagivanden (bet. 2019/20:JuU34). Vi menar att en utökad helghemarrest riskerar att bli kontraproduktiv eftersom den nya påföljden då kanske inte kommer att kunna tillämpas i lika hög grad, i alla fall inte på den målgrupp av grovt kriminella unga som varit avsikten, p.g.a. att ännu större krav kommer att ställas på den unges hemmiljö.

Vi anser att det även finns anledning att se över straffens innehåll när det gäller vuxna lagöverträdare. Med adekvat övervakning av frivården, nödvändig behandling av t.ex. missbruksproblem och sysselsättning i form av utbildning eller arbete är möjligheterna till återanpassning till samhället så mycket större för en dömd person.

Regeringen bör ta initiativ till att utreda fler alternativa straff utanför anstalt för vuxna lagöverträdare. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.3 En strategi för en kriminalvård i kris

3.3.1 Överbeläggning och föråldrade fastigheter

Antalet intagna i häkten och anstalter har ökat sedan 2016. Det råder sedan en tid tillbaka akut platsbrist på landets häkten och anstalter. Av Kriminalvårdens årsredovisning för 2019 framgår att beläggningsläget på häktena var ansträngt under delar av året och i delar av landet. Enskilda häkten tvingades även vid några tillfällen stänga för nyintag. Även i anstalt var beläggningsläget besvärligt, vilket innebar att intagna inte alltid kunde placeras på de platser som bedömdes vara bäst lämpade. Den höga beläggningsbegränsade även möjligheten att differentiera och avskilja intagna. Användandet av beredskapsplatser, som innebär att två intagna delar rum som normalt används för en intagen, innebar bl.a. försämrade möjligheter att sysselsätta de intagna. Även i frivården syns en ökning av antalet nya klienter.

En stor anledning till ökningen av antalet intagna är genomförda förändringar i kriminalpolitiken, främst genom ett stort antal höjda minimistraff för grova brott. Vidare påverkas situationen av en mer effektiv polisverksamhet och den expansion av Polismyndigheten som ska ske för att nå målet 10 000 fler anställda till år 2024. Enligt Riksrevisionens granskningsrapport Styrningen av rättskedjan saknas det ett strategiskt arbete och övergripande analys av styrningen i rättskedjan.⁶ Detta märks tydligt i budgetarbete och satsningar på Polismyndigheten, samtidigt som satsningar på Åklagarmyndigheten, Domstolsverket och Kriminalvården uteblivit.

På kort sikt vidtar Kriminalvården en rad åtgärder för att öka sin platskapacitet. Dubbelbeläggning av befintliga bostadsrum och omvandling av gemensamhetsytor och andra ytor till bostadsrum sker fortlöpande. Konsekvensen blir att fler intagna måste vistas på mindre ytor vilket leder till större risker för konflikter och våld.

Under 2018 har Kriminalvården fattat beslut om att bygga ut anstalter och häkten på ytterligare tretton orter i landet. Kriminalvården har hittills beslutat om en ökad kapacitet med 900 anstaltsplatser och 200 häktesplatser fram till år 2029. Det kommer dock enligt myndighetens bedömning inte att räcka. På tio år uppskattar Kriminalvården att man behöver kunna ta emot minst 8 000 frihetsberövade. Det motsvarar ett platsbehov år 2029 på 9 500 anstalts- och häktesplatser. En försiktig uppskattning från myndig-

⁶ Styrningen av rättskedjan, Riksrevisionen (RiR 2019:15).

heten är att det medför ett behov av ytterligare ca 3 000 anställda. Dessvärre saknas nödvändig finansiering för såväl beslutade åtgärder som de bedömningar av behov som myndigheten gjort.

Ett ytterligare problem är att fastighetsbeståndet generellt är föråldrat. På flera orter är byggnaderna ålderstigna och i stort behov av renovering, och förutsättningar för att anpassa lokalerna till en modern kriminalvårdsverksamhet saknas. Detta i kombination med att antalet klienter bedöms öka kommande år innebär att det finns ett behov av att både renovera, bygga till och bygga nytt de kommande åren. Vid klass 1-anstalten⁷ i Norrtälje finns t.ex. en byggnad som är utdömd och därför stängd på obestämd tid trots platsbrist. Att en rad anstalter är slitna med eftersatt underhåll påverkar både de intagna och personalen negativt.

3.3.2 Bristande inslussning

För att öka intagnas förutsättningar att inte återfalla i brott arbetar Kriminalvården med olika former av frigivningsförberedelser. En åtgärd är utslussning, vilket innebär att den intagne under en period före frigivning får större frihet på ett individanpassat och strukturerat sätt med stöd och kontroll utifrån aktuella risker och behov. Frigivningsförberedelserna handlar även om att ha en god planering för tiden efter att övervakningen har upphört. Dessvärre har återanpassningen av intagna i samhället, så kallad inslussning, länge varit bristfällig. Det beror till stor del på att relevanta myndigheter, exempelvis socialtjänst och kriminalvård, har svårt att samarbeta. Det beror även på den generella bristen på hyresrätter i många kommuner. Inte sällan börjar en frigiven klient sitt liv i frihet med enbart en plastpåse med sina tillhörigheter i handen och ingenstans att ta vägen. Det är en situation som inte på något sätt underlättar återgången till ett liv utan kriminalitet och eventuellt missbruk, tvärtom. En rapport från Brå⁸ visar att en stor del av de som inte får någon särskild utslussning från anstalt har bedömts ha för hög risk att missköta sig och återfalla i brott. Det är kontraproduktivt att de klienter som kanske har mest behov av stöd och hjälp för att återanpassas och slussas in i samhället blir utan den hjälpen. Som Brå konstaterar bör insatser vidtas för att reducera risken för att dessa klienter återfaller i brott i samband med inslussning och efter frigivning. En möjlighet för klienter som bedöms ha en högre risk för återfall i brottslighet att få tillgång till inslussningsåtgärder är gps-övervakning i kombination med fotboja. Tekniken har testats av Kriminalvården inom ramen för en försöksverksamhet och innebär en möjlighet till ökad kontroll.

Regeringen har tillsammans med Vänsterpartiet under tidigare mandatperiod avsatt medel i budgetpropositionerna till Kriminalvården för att bl.a. stärka det återfallsförebyggande arbetet. Regeringen har gett Kriminalvården i uppdrag att genomföra en försöksverksamhet med inslussningsprogram. Programmet syftade till att höja effektiviteten i det återfallsförebyggande arbetet och pågick t.o.m. juni 2020. Syftet med försöksverksamheten var att ta fram fungerande strukturer och principer för samverkan, främst med kommuner, landsting, Arbetsförmedlingen och civilsamhället. Inslussningsarbetet prövades i en försöksverksamhet. Frivilliga kommuner, varav ett antal med s.k.

⁷ Säkerhetsklass 1 är den högsta säkerhetsklassen på slutna anstalter. Anstalter i säkerhetsklass 1 utrustas för att klara de mest riskfyllda intagna. Säkerhetsklass 2 är slutna anstalter med lägre säkerhetsnivå. Anstalter inom denna kategori kan ha olika grad och form av övervakning och kontroll. Säkerhetsklass 3 är anstalter som saknar direkta rymningshinder.

⁸ Brottsförebyggande rådet, Utslussning från anstalt. En uppföljning av Kriminalvårdens arbete med de särskilda utslussningsåtgärderna, rapport 2017:15.

socialt utsatta områden, deltog i försöksverksamheten. Intagna i fängelse som vill sluta begå brott erbjöds att delta i ett inslussningsprogram under tiden som de stod under övervakning efter villkorlig frigivning. Programmet var ett samordnat stöd från Kriminalvården och lokala samhällsaktörer på den intagnes hemort (inslussningsgrupp). Det innebär bl.a. att frigivningen planerades gemensamt, noga och i god tid, insatser från anstaltstiden fullföljdes och följdes upp, någon form av sysselsättning skulle garanteras och skuldrådgivning och tillgång till en stödperson från det civila samhället skulle erbjudas. Programmet hölls samman av en inslussningssamordnare (Inslussning – en idéskiss. Rapport från Inslussningsutredningen, Ju 2016:E). Regeringen har gett Brottsförebyggande rådet (Brå) i uppdrag att följa och utvärdera försöksverksamheten. Uppdraget ska redovisas senast 15 december 2020. Vidare har riksdagen riktat ett tillkännagivande till regeringen om att Kriminalvårdens arbete med att förebygga återfall bör förstärkas (bet. 2018/19:JuU13). Vänsterpartiet anser att inslussningsprogrammet är en bra början men att det finns behov av att ytterligare utveckla det återfallsförebyggande arbetet.

4 Vänsterpartiets förslag på åtgärder

Problemen i Kriminalvården behöver åtgärdas både för de intagnas och för de anställdas skull. Det är inte rimligt att den nuvarande situationen eskalerar ytterligare. Regeringen behöver därför omgående tillsätta en expertgrupp, bestående av bl.a. Kriminalvården, som får i uppdrag att ta fram en strategi för Kriminalvården både på kort och på lång sikt. Strategin bör innehålla såväl mål som konkreta åtgärder för att uppnå dessa. Här nedan räknar vi upp exempel på punkter som vi anser att en dylik strategi bör omfatta.

4.1 Inventering och eventuell renovering av befintliga fastigheter

Fastighetsbeståndet måste inventeras och nödvändiga beslut fattas om eventuella renoveringar eller nybyggnationer av anstalter. Vidare behöver det finnas en klass 1-anstalt i varje storstadsregion. Vid placeringen av klienter måste Kriminalvården bl.a. försöka undvika en olämplig sammansättning av intagna, t.ex. genom att inte placera medlemmar ur rivaliserande gäng på samma anstalt. Därför finns det ett stort behov för Kriminalvården att kunna flytta klienter mellan de olika storstadsregionerna och mellan olika anstalter i landet. Arbetet med att göra lämpliga placeringar försvåras om det saknas klass 1-anstalter i någon storstadsregion, exempelvis Göteborg.

På klass 3-anstalten i Skenäs pågår ett arbete med att bygga modulhus som ska fungera som typhus i syfte att avhjälpa den akuta platsbristen. Det första huset invigdes i våras. Anstalter i olika säkerhetsklasser har olika behov när det gäller utformningen av byggnader men modulhusen borde kunna anpassas till olika anstalters behov.

4.2 Anpassa avdelningarna efter klienterna

Dagens s.k. normalavdelningar på klass 1-anstalterna har ett trettiotal intagna. Namnet på avdelningarna är missvisande såtillvida att även intagna med stor beteendeproblematik, våldsbenägenhet och olika former av diagnoser placeras där. Det säger sig självt att situationen lätt kan urarta med konflikter och våld då så pass många människor ska

samsas på en liten yta i princip dygnet runt. Avdelningarna måste bli mindre för att miljön såväl för de intagna som för de anställda ska bli bättre. Vänsterpartiet anser att befintliga anstalter bör byggas om och nya anstalter bör planeras för en modern kriminalvård med högst 15 intagna på en s.k. normalavdelning.

För särskilt krävande grupper av intagna behöver avdelningarna vara ännu mindre. Det handlar om sexualbrottslingar med beteendeproblematik, sexualbrottslingar som begått brott mot barn, intagna med psykiatriska diagnoser, personlighetsstörningar eller andra diagnoser, exempelvis autismspektrumstörningar m.fl., och intagna som är våldsbenägna. Det är i dagsläget svårt för personalen att skydda extra sårbara intagna, t.ex. personer med intellektuell funktionsnedsättning, som ofta riskerar att bli utsatta för både psykiskt och fysiskt våld av andra intagna. Vidare uppstår oftare våldsamma situationer där både intagna och anställda riskerar att skadas om för många personer med olika typer av svår beteendeproblematik blandas på en avdelning. För vissa intagna, exempelvis klienter som begått sexuella övergrepp mot barn, behöver särskilda avdelningar inrättas. I dag finns det vid vissa klass 1-anstalter avdelningar för särskilt resurskrävande intagna, SRI. Dessvärre är det bara klienter med extremt svår beteendeproblematik som placeras där p.g.a. platsbristen. Enligt Vänsterpartiets mening skulle sannolikt flera av dessa klienter behöva vårdas inom rättspsykiatrin i stället för att sitta på anstalt där vården är obefintlig. Vänsterpartiet har tidigare motionerat om avslag på regeringens förslag om förändringar av förutsättningarna för att bli dömd till rättspsykiatrisk vård.⁹ Vi står fast vid att endast den som kan ta ansvar för sina handlingar ska kunna dömas till straffansvar för brott. De som begått brott och lider av allvarliga psykiska störningar ska i stället för att sitta i fängelse vårdas inom rättspsykiatrin. Vi befarade redan tidigt att förslagen skulle leda till en försämrad vård av psykiskt störda lagöverträdare, vilket i förlängningen kan drabba framtida brottsoffer. Men så länge lagstiftningen kring förutsättningarna för fängelsevistelse och rättspsykiatrisk vård inte ändras så måste även denna särskilt resurskrävande klientgrupp behandlas på ett sätt som är rimligt ur både deras, andra intagnas och de anställdas perspektiv. Våra förslag för rättspsykiatrin, psykiatrisk tvångs- och öppenvård återkommer vi med i andra sammanhang.

4.3 Inslussning

En fungerande inslussningsverksamhet måste finnas i hela landet, vara permanent och ha ett långsiktigt fokus på återanpassning och ett liv utan kriminalitet och missbruk. Inslussningsverksamheten bör ingå som en del i den nya strategin för Kriminalvården. Vi kommer att följa utvärderingen av den försöksverksamhet som beskrivits ovan noga och återkomma med konkreta förslag till åtgärder.

Regeringen bör omgående ta initiativ till att ta fram en strategi för Kriminalvården som hanterar bl.a. överbeläggningen, det slitna fastighetsbeståndet, avdelningarnas antal intagna och den bristande inslussningen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

⁹ Motion 2007/08:Ju31 med anledning av prop. 2007/08:97 Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare.

5 Inga barn i häkten eller arrester

Sverige har sedan 1991 blivit regelbundet kritiserat av FN:s och Europarådets tortyrkommittéer för långa häktningstider och isolering av misstänkta genom restriktioner. Kritiken mot Sverige har inte bara upprepats under många år utan dessutom varit mycket omfattande, då de intagnas situation bl.a. har beskrivits som inhuman och förnedrande, främst p.g.a. omfattningen av restriktionerna som innebär långa tider av isolering.

Regeringen presenterade under våren 2020 förslag (prop. 2019/20:129) som syftar till en effektivare hantering av häktningar. Förslagen syftar till ökad rättssäkerhet och till att barnrättsperspektivet ska få ett större genomslag. Bland annat föreslås en tidsgräns för hur länge någon får vara häktad innan åtal väcks. Om den misstänkte inte har fyllt 18 år föreslås i stället en längsta häktningstid på tre månader. Tiderna får dock överskridas om det finns synnerliga skäl, t.ex. när det misstänkta brottet är särskilt svårutrett för att det utgör en del av organiserad eller gängrelaterad brottslighet. En misstänkt som är under 18 år och intagen i häkte föreslås få rätt att vistas med personal eller någon annan i minst fyra timmar varje dag. Vidare föreslår regeringen att rätten ska besluta vilka slags restriktioner åklagaren får ge en misstänkt. Den som inte har fyllt 18 år och som är gripen eller anhållen föreslås få hållas i förvar i polisarrest endast om det är absolut nödvändigt och ska därför som utgångspunkt placeras på något annat ställe. Det tydliggörs i förslaget att den som inte har fyllt 18 år får anhållas endast om det finns synnerliga skäl. Vänsterpartiet står bakom de förslag som gäller vuxna häktade men har en del invändningar gällande behandlingen av barn och ungdomar (mot. 2019/20:3559).

Kritiken från FN:s tortyrkommitté har varit särskilt hård när det gäller isolering av unga i polisceller eller andra förvar, och kommittén anser att Sverige bör avskaffa det systemet. I dag kan unga människor isoleras i 22 timmar om dygnet under långa perioder. FN oroas över de självmord och självmordsförsök som har skett bland unga som placerats i häkte och som tros vara ett resultat av isoleringen. FN-kommittén kräver att Sverige helt avskaffar isolering av barn i polisarrest, i häkte och på särskilda ungdomshem samt utreder självmordsfallen i häkten.

Eftersom barn skiljer sig från vuxna när det gäller såväl fysisk som psykisk utveckling samt känslomässiga och utbildningsrelaterade behov så är det självklart att unga som häktas är extra utsatta för den stress och påfrestning som både häktningen i sig och isolering innebär. Forskning visar att isolering redan efter några dagar är skadlig för en människa och att den orsakar framför allt psykiska, men ibland även fysiska, skador. Särskilt skadlig är isolering för personer under 18 år. Att som barn vara inlåst i ensamhet nästan dygnet runt innebär en stor påfrestning och är skadligt även om det endast pågår under kort tid. Barnen drabbas dock inte enbart psykiskt av inlåsningsen. Även kroppsliga funktioner som balans och motorik försämras markant.

Vänsterpartiet har återkommande motionerat om att vi vill att det införs ett förbud både mot isolering av unga och mot att placera barn och unga i häkten. Vi har under flera års tid krävt att det ska genomföras förändringar som innebär att barn som misstänks för brott som kräver häktning placeras i en miljö som är särskilt anpassad för barn och unga (se t.ex. mot. 2019/20:150, mot. 2018/19:3044 och mot. 2017/18:3605).

5.1 Tidsgränser för häktning av barn

Enligt regeringens förslag ska den längsta tiden för att hålla en misstänkt som inte har fyllt 18 häktad vara tre månader. Barnombudsmannen skriver dock i sitt remissvar till den utredning (SOU 2016:52) som ligger till grund för förslaget, att de kunnat identifiera allvarliga kränkningar av barns grundläggande rättigheter och stora brister i tillämpningen av barnkonventionen efter att ha lyssnat bl.a. till barn som varit placerade i arrest och häkte. För att Sverige ska leva upp till bl.a. barnkonventionen och i ljuset av den skarpa kritik som experter på mänskliga rättigheter länge riktat mot Sveriges hantering av häktade barn föreslår Barnombudsmannen att tiden som barn kan vara häktade begränsas ytterligare. Enligt Barnombudsmannen bör den längsta tiden för häktning av barn vara 30 dagar i stället för tre månader. Stockholms universitet (juridiska fakulteten) föreslår samma tidsbegränsning.

Vänsterpartiet delar remissinstansernas uppfattning av de skäl som anförs ovan.

Regeringen bör återkomma med förslag till lagstiftning som innebär att den längsta sammanhängande tiden för häktning av barn under 18 år ska vara 30 dagar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.2 Särskilda ungdomshem i stället för häkte

I utredningen SOU 2016:52, som ligger till grund för regeringens ovan nämnda proposition, lämnas förslag som går i linje med vad Vänsterpartiet länge efterfrågat. Dels föreslås att häktade som vid tiden för verkställigheten av häktningsbeslutet inte har fyllt 18 år ska placeras på särskilda ungdomshem. I de fall där det finns mycket starka skäl mot placering på särskilda ungdomshem får dock åklagaren besluta att barnet i stället ska placeras i häkte. Dels vill utredningen att isolering av unga förbjuds. Utredningen föreslår dock att den som inte har fyllt 18 år och är häktad, alternativt anhållen men placerad i häkte, ska ha rätt till minst fyra timmars vistelse tillsammans med någon annan varje dag men understryker att det är en absolut miniminivå. Mot bakgrund av att utredningen föreslår att häktning av barn som huvudregel ska verkställas på särskilda ungdomshem får detta förslag framför allt konsekvenser för de häktade barn som, p.g.a. att det föreligger mycket starka skäl, har placerats i häkte. Utredningen framhåller även att det är viktigt att fyratimmarsregeln inte blir normerande i begränsande riktning för de barn som placeras på särskilda ungdomshem. På de särskilda ungdomshemmen förutsätts att barnen får betydligt mer mänsklig kontakt än så. Utredningen hänvisar till forskning som visar att isolering redan efter några dagar är skadlig för en människa och att den orsakar framför allt psykiska, men ibland även fysiska, skador. Särskilt skadligt är isolering för personer under 18 år.

Vänsterpartiet beklagar att regeringen inte valde att gå vidare med utredningens förslag om särskilda ungdomshem i den ovan nämnda propositionen. Visserligen innebär förslaget att en misstänkt som är under 18 år och intagen i häkte ska få rätt att vistas med personal eller någon annan i minst fyra timmar varje dag. Vi anser dock att frågan om rätt till personlig kontakt är nära sammanknuten med utredningens förslag om särskilda ungdomshem enligt det refererade resonemanget ovan. Regeringens förslag är därigenom otillräckligt och löser inte grundproblemet med att barn isoleras i häkten. Enligt vår mening ska barn under 18 år över huvud taget inte isoleras på det sätt som förekommer i dag. Detta synsätt delar vi bland annat med FN:s tortyrkommitté (se

ovan). Utredningens förslag om att häktning av barn ska verkställas på särskilda ungdomshem tillstyrks även av Barnombudsmannen.

Regeringen bör återkomma med förslag som innebär att barn under 18 år ska placeras på särskilda ungdomshem i stället för i häkten. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.3 Placering av barn i polisarrest

Det ovan nämnda lagförslaget innebär att den som inte har fyllt 18 år och som är gripen eller anhållen ska få hållas i förvar i polisarrest endast om det är absolut nödvändigt. Barnombudsmannen anser dock i sitt remissvar att placering av barn i polisarrest aldrig bör vara tillåten. Normalt bör i stället den som är under 18 år och anhålls placeras under bevakning i ett förhørsrum eller liknande utrymme. Om detta inte är möjligt bör hen placeras i häkte (dvs. särskilt ungdomshem) i stället för i en arrest.

Vänsterpartiet delar Barnombudsmannens uppfattning.

Regeringen bör återkomma med förslag till lagändring som innebär att barn under 18 år aldrig får placeras i polisarrest. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 Nationellt avhoppprogram

Av tidigare studier framgår att det finns flera brister i samhällets förmåga att stödja den person som vill lämna en kriminell eller extremistisk miljö.¹⁰ Fler insatser behövs för att motivera människor att hoppa av, myndigheternas kunskap om målgruppen behöver förbättras och möjligheterna att få stöd behöver bli mer likvärdiga över landet. På såväl nationell som regional och lokal nivå behöver insatserna från samhället samordnas bättre mellan berörda aktörer och bli mer strukturerade och långsiktiga.

Regeringen har gett ett uppdrag¹¹ till Kriminalvården, Polismyndigheten, Statens institutionsstyrelse och Socialstyrelsen att gemensamt ta fram ett nationellt avhoppprogram. Programmet ska bidra till att förstärka samhällets stöd till individer som vill lämna kriminella eller våldsbejakande extremistiska miljöer och grupperingar. I uppdraget ingår även att bedöma om grupper som agerar mot bakgrund av hedersrelaterade motiv ska inkluderas i programmet. Programmet ska även omfatta en plan för personer som har ett sådant omfattande skyddsbehov att det kräver byte av bostadsort eller kommun. Uppdraget ska samordnas av Kriminalvården. En gemensam slutredovisning ska lämnas till regeringen senast den 1 december 2020.

Med anledning av det pågående uppdraget avstår Vänsterpartiet från att lämna något konkret förslag i detta sammanhang. Vi kommer dock noga att bevaka frågan och vid behov återkomma med förslag till åtgärder. Regeringens utgångspunkt att det nationella avhoppprogrammet ska rymmas inom myndigheternas befintliga förvaltningsanslag är t.ex. en fråga som vi får anledning att återkomma till.

¹⁰ Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp (SOU 2010:15),

Brottsförebyggande rådet (Brå), Stöd till avhoppare från kriminella grupperingar (rapport 2016:6).

¹¹ Dnr Ju2019/02027/KRIM, Ju2010/02161/KRIM, Ju2016/03810/KRIM, Ju2018/03621/KRIM (delvis), Ju2018/03622/KRIM (delvis).

En ytterligare aspekt som kommer att få betydelse för avhopparprogrammet är det generella behovet av ett modernt vittnesskydd. Ett väl fungerande vittnesskyddsprogram är avgörande för att få människor att vittna i syfte att beivra grov brottslighet. Personer som har betydelse för utfallet i en rättslig process kan få skydd genom polisens särskilda personsäkerhetsprogram. Det kan t.ex. gälla någon som vittnar under en rättegång och kan påverka om en misstänkt person fälls för ett visst brott. Det kan också gälla tidigare kriminella som genom att lämna avgörande uppgifter till polisen utsätter sig för risken att bli hotade. Dessvärre finns det en rad problem och brister i dagens vittnesskydd. Detta kan inverka på möjligheten för personer i kriminella miljöer att delta i ett avhopparprogram. Även om uppdraget omfattar att ta fram en plan för personer med omfattande skyddsbehov är det oklart om detta är tillräckligt. Vänsterpartiet har tidigare motionerat om att regeringen bör utreda ett nytt särskilt personsäkerhetsprogram (mot. 2018/19:759).

6.1 Behandlingsprogram

Kriminalvården bedriver 13 ackrediterade behandlingsprogram (årsredovisning 2019). Deltagande i behandlingsprogram utgör cirka 5 procent av sysselsättningstiden i anstalt för både män och kvinnor. Behandlingsprogram bedrivs även inom frivården. Syftet är att förebygga återfall i brott genom att förbättra klientens kunskaper, färdigheter och insikter. Behandlingsprogrammen är huvudsakligen riktade mot allmän kriminalitet, våldsbrott, våld i nära relation och sexualbrott samt missbruk av droger eller alkohol. Alla behandlingsprogram, förutom 12-stepsprogrammet, är baserade på kognitiv beteendeterapi, kbt. Programmen genomförs både i grupp och individuellt mellan programledare och klient. De flesta program vänder sig till såväl män som kvinnor, men det finns program som riktar sig mot enbart män eller enbart kvinnor. Behandlingsprogrammen ackrediteras, vilket betyder att de genomgår en vetenskaplig bedömning. Effekterna av programmen utvärderas. Om ett program inte har förväntade effekter tas det bort ur Kriminalvårdens behandlingsutbud.

För att få gå ett behandlingsprogram är det viktigt att den dömda själv vill ändra sin livsstil. För att erbjuda rätt behandling prioriterar Kriminalvården de klienter som har medelhög till hög risk för återfall. De ska gå ett program som riktar in sig på just deras problem och som har en pedagogik som passar dem. Kriminalvården har även samtal för att motivera klienten att inte återfalla i brott eller missbruk. 2019 var det 19 procent av de intagna i anstalt och 13 procent av klienterna i frivården som fullföljde behandlingsprogram.

En sammanställning av Kriminalvårdens egna utvärderingar från 2014 tyder på att behandlingsprogrammen minskar återfallen. Resultatet ligger i linje med internationell forskning på programområdet och ser enligt Kriminalvården lovande ut för det fortsatta arbetet. Det är komplexa faktorer som ligger bakom kriminalitet och det finns inte några enkla lösningar. Men varje procents minskning av återfall och brott betyder mycket när det gäller minskat lidande för människor och minskade kostnader för samhället. Det är av stor vikt att klienter deltar i behandlingsprogram. Samtidigt behövs den individuella motivationen för att aktivt delta och både vilja och kunna förändra sitt kriminella beteende. Kriminalvården bör arbeta för att samtliga klienter ska delta i behandlingsprogram. Det kan finnas motiv till att kräva att deltagande i behandlingsprogram ska vara obligatoriskt. Men med tanke på den ansträngda situationen samt att så pass många

fängelsestraff sker under korta vistelseperioder, väljer Vänsterpartiet att i nuläget inte lägga fram ett sådant förslag.

6.1.1 Behandlingsprogram med fokus på hedersrelaterad brottslighet

Det finns inget behandlingsprogram som är särskilt riktat till de klienter som har begått hedersrelaterade brott. I en undersökning som gjordes 2014 vid Kriminalvårdens samtliga anstalter, frivårdskontor och häkten identifierades 73 fall där klienten dömts för brott relaterat till hedersvåld. Gruppen förövare av hedersvåld är väldigt blandad. Här återfinns olika åldrar, samhällsklasser, religioner och etniciteter. Den övervägande majoriteten är män. Att gruppen är heterogen komplicerar frågan kring eventuella insatser i kriminalvården. Kriminalvårdens rapport Hedersrelaterat våld och förtryck – mot förbättrad kunskap om förövarna (2018) visar bl.a. att genomsnittsåldern för gruppen hedersvåldsdömda förövare var 41 år – en grupp som, utifrån samhällets synvinkel, eventuellt är svår att nå med förebyggande insatser som ofta riktas till ungdomar. Resultaten visar att gruppen partnervåldsdömda och gruppen ”övrigt våld” var betydligt mer psykosocialt belastad (lägre utbildningsnivå, lägre sysselsättningsnivå, högre andel med missbruk, var oftare tidigare lagförda och i kontakt med sjukvård) än gruppen hedersvåldsdömda och gruppen dömda för våld mot barn. Hedersvåldsgruppen och gruppen förövare dömda för våld mot barn utgör således, generellt sett, en mer ”välanpassad” grupp (baserat på variablerna studerade i studien). Dock visar studien att hedersvåldsdömda förövare utgör en mer antisocial grupp med tidigare och fler misstankar och lagföringar och en högre andel har registrerats med psykiatriska och somatiska diagnoser jämfört med den matchade normalpopulationen. De hälsorelaterade problem som återfinns hos hedersvåldsdömda förövare är i stor utsträckning kopplade till stressrelaterade faktorer. Det hedersrelaterade brottet kan ha inslag av partnervåld men även, utifrån det kollektivistiska inslaget, beröringspunkter med organiserad brottslighet. Detta bör beaktas vid framtagande av behandlingsprogram. Enligt rapporten krävs en enhetlig definition av, och utbildning om, hedersrelaterade brott. Detta gäller genom hela rättssystemet samt andra myndigheter som kommer i kontakt med berörda, för att kunna utreda, förebygga och rehabilitera. Kriminalvårdens programverksamhet bör utökas till att även omfatta program för personer som begått hedersrelaterad brottslighet.

Regeringen bör ge Kriminalvården i uppdrag att ta fram ett behandlingsprogram för personer som begått hedersrelaterad brottslighet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.1.2 Behandlingsprogram på olika språk

Redan i dag förekommer det att behandlingsprogram hålls på andra språk än svenska inom kriminalvården. Förutsättningen är dock att det finns anställda programledare som är flerspråkiga vid den aktuella anstalten eller frivårdsenheten. Så är inte alltid fallet vilket innebär att alla klienter som har behov av att delta inte kan tillgodogöra sig programmet. Vidare är det svårt för anställda att motivera intagna att delta i verksamhet som bedrivs på ett språk som de inte behärskar.

Regeringen bör vidta åtgärder för att Kriminalvården ska få ökade förutsättningar att genomföra behandlingsprogram på andra språk än svenska. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.2 Förbättra möjligheterna till utbildning

Vänsterpartiet har i tidigare motioner under många år föreslagit att alla intagna inom kriminalvården ska ges möjlighet till grundutbildning och kompletterande gymnasieutbildning. Utan en fullgjord grund- och gymnasieutbildning är det betydligt svårare att få arbete. Utbildning gynnar därför både den enskilde och samhället. Såväl statliga utredningar som forskning visar att intagna i anstalt ofta har en bristfällig utbildning, samt i förhållandevis hög utsträckning inlärningssvårigheter (Skolinspektionens rapport 2012:66).

Av en klientkartläggning från Kriminalvården (2013) framgår att andelen intagna som hade grundskoleutbildning var 35 procent. Cirka 21 procent hade gymnasieutbildning. För att säkerställa att intagna med behov av kompletterande utbildning får del av sådana insatser gav regeringen i regleringsbrevet för 2017 Kriminalvården i uppdrag att vidta åtgärder för att öka tillgängligheten och genomströmningen i klientutbildningen. Uppdraget syftade till att myndigheten i högre utsträckning ska kunna erbjuda kompletterande utbildning på gymnasial nivå för intagna på anstalt som saknar fullständig gymnasieutbildning. Uppdraget omfattade dock inte grundskoleutbildning, vilket är en brist som Vänsterpartiet tidigare påtalat (mot. 2017/18:1138, mot. 2018/19:295).

Av Kriminalvårdens årsredovisning (2018) framgår att myndigheten har tagit steg i utvecklingen av vuxenutbildningen men att det fortfarande finns behov av fler insatser för att inventera intagnas utbildningsbakgrund och behov. Det innebär att studie- och yrkesvägledningen behöver förstärkas. Samtidigt behöver teknikstödet utvecklas både för undervisningen och för administrationen av utbildningen. Kriminalvården har fortsatt arbetet med att öka tillgängligheten och genomströmningen i vuxenutbildningen, bl.a. genom en utveckling av möjligheten till distansstudier för yrkesutbildning på gymnasial nivå och genom att prioritera de som ännu inte har fullföljt gymnasieutbildningen när det är fler sökande än det finns platser.

Av Kriminalvårdens hemsida och årsredovisningen för 2019 framgår att det finns möjlighet att läsa in grundskolan och gymnasiet på alla anstalter. Det går också att läsa svenska för invandrare (sfi) och klienten kan även få läs- och skrivträning. I vissa fall kan det i mån av resurser finnas möjlighet att studera på högskola. Utbildning på högskolenivå sker på distans via högskolans lärare och kräver vanligen tillgång till internet. Därför gäller särskilda förutsättningar för studier på denna nivå. På vissa anstalter finns även arbetsmarknadsutbildning som finansieras av Arbetsförmedlingen. Dessa utbildningar riktas mot bristyrken. Den som deltar i en arbetsmarknadsutbildning ska efter avtjänat straff finnas tillgänglig på arbetsmarknaden. Kriminalvården har också yrkesutbildning i egen regi vid vissa anstalter. Av Kriminalvårdens årsredovisning för 2018 framgår att intagna med kort eller ingen utbildning och intagna med behov av utbildning i svenska för invandrare prioriteras vid antagning till vuxenutbildningen. Unga intagna prioriteras särskilt. Enligt myndighetens årsredovisning (2019) har den höga beläggningen i anstalt ökat efterfrågan på studieplatser under 2019. Det har även medfört ett högre tryck på studie- och yrkesvägledningen.

Dessvärre har det kommit till vår kännedom att det på vissa anstalter i praktiken inte alltid är möjligt för klienter att delta i studier på högre nivå än grundskolan. Det kan möjligen bero på att resurserna är bristfälliga och att de intagna som har bristande grundskolekompetens prioriteras i första hand. Vi anser därför att det behövs en generell rättighet för intagna att kunna genomföra studier på både grundskole- och gymnasienivå. Det bör även göras en översyn av vilka utbildningar som erbjuds på vilka anstalter. Syftet med denna översyn bör vara dels att tillse att grund- och gymnasieutbildning erbjuds vid

samtliga anstalter, dels att öka möjligheterna för de intagna att delta i utbildningar på distans, t.ex. folkhögskoleutbildningar eller utbildningar på högskolenivå. För att anordnandet av utbildningen ska fungera rent praktiskt krävs dessutom att såväl studie- och yrkesvägledningen som teknikstödet håller en hög kvalitet.

Regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att alla intagna på anstalt ges rätt att fullgöra grundskole- och gymnasieutbildning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör ta initiativ till en översyn av vilka utbildningar som erbjuds på vilka anstalter i syfte dels att tillse att grund- och gymnasieutbildning erbjuds vid samtliga anstalter, dels att öka möjligheterna för de intagna att delta i utbildningar på distans, t.ex. folkhögskoleutbildningar eller utbildningar på högskolenivå. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör ta initiativ till åtgärder i syfte att förstärka Kriminalvårdens studie- och yrkesvägledning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör ta initiativ till att utveckla teknikstödet såväl för undervisningen som för administrationen av Kriminalvårdens utbildningar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Linda Westerlund Snecker (V)

Christina Høj Larsen (V)

Jon Thorbjörnson (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Jessica Wetterling (V)